

tivitas, veniet felicitas : damnabitur hostis extremus, et cum Rege sine morte triumphabimus.

ENARRATIO

IN PSALMUM CXXXVII.

Sermo ad plebem¹.

I. TITULUS Psalmi hujus brevis et simplex est, neque nos tenet, scientes cujus figuram portaverit David, et in eo etiam nos ipsos agnoscentes, quia et nos membra sumus illius corporis. Agnoscamus ergo hic vocem Ecclesiæ, simulque gaudeamus quod in ea esse meruimus, cujus vocem cantantis audivimus. Totus titulus, est, « Ipsi » David. » Videamus ergo quid ipsi David.

II. « Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo². » Solet nobis Psalmi titulus indicare quid agatur intus : hic autem quoniam titulus non hoc indicat, sed tantum cui cantetur indicat; quid agatur in toto Psalmo primus versus annuntiat, « Confitebor tibi, Domine, in toto » corde meo. » Hanc ergo confessionem audiamus, Sed prius commemoro vos confessionem in Scripturis, cum confitemur Deo, duobus modis dici solere, vel peccatorum, vel laudis. Sed confessionem peccatorum omnes noverunt, laudis autem confessionem pauci advertunt.

¹ Sermo iste ad plebem habitus est in solemnitate Crispinæ martyris. —

² Psal. cxxxvii, 1.

Nam ita nota est confessio peccatorum, ut in quocumque Scripturarum loco auditum fuerit, « Confitebor tibi, Domine; » aut, « Confitebimur tibi : » continuo jam consuetudine sic intelligendi, manus currant ad pectus tundendum; usque adeo non solent homines intelligere confessionem esse nisi peccatorum. Sed numquid et ipse Dominus noster Jesus Christus peccator fuit, qui ait in Evangelio, « Confiteor tibi, Pater, Domine cœli et terræ? » Secutus enim ait quid confiteretur; ut intelligeremus confessionem laudis, non iniquitatis. « Confiteor, inquit, » tibi, Pater, Domine cœli et terræ, quia abscondisti hæc » a sapientibus et prudentibus, et revelasti ea parvulis¹. » Laudavit Patrem, laudavit Deum; quia non despicit humiles, sed despicit superbos. Et hic talem confessionem audituri sumus, laudis Dei et gratulationis. « Confitebor » tibi, Domine, in toto corde meo. » Totum cor meum in aram tuæ confessionis impono, holocaustum laudis tibi offero. Holocaustum enim dicitur sacrificium, ubi totum incenditur. Græce quippe *θυσία*, latine totum dicitur. Vide quemadmodum offerat holocaustum spiritale, qui dicit, « Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo. » Totum, inquit, cor meum flamma tui amoris accendat : nihil in me relinquatur mihi, nec quo respiciam ad me ipsum; sed totus in te æstuem, totus in te ardeam, totus diligam te, tanquam inflammatus abs te. « Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo : quoniam audisti verba oris » mei. » Cujus « Oris mei, » nisi cordis mei? Ibi enim habemus vocem, quam Deus exaudit, quam prorsus auris humana non novit. Clamabant certe qui Susannam accusabant, et ad cœlum oculos non levabant : illa tacebat, et corde clamabat. Unde illa meruit exaudiri, inde isti puniri². Est ergo os intus : ibi rogamus, inde rogamus,

¹ Matth. xi, 25. — ² Dan. xiii, 34, et seqq.

Et si hospitium vel domum Deo præparavimus, ibi loquimur, ibi exaudimur. Non enim est ille longe ab unoquoque nostrum positus, « In quo vivimus, movemur et sumus ¹. » Longe te a Deo non facit, nisi iniquitas sola. Deice medium parietem peccati, et cum illo es quem rogas. « Audisti, inquit, verba oris mei : confitebor tibi. »

III. « Et coram Angelis psallam tibi. » Non coram hominibus psallam, sed coram Angelis psallam. Psalterium meum, gaudium meum. Sed gaudium meum de inferioribus, coram hominibus est; gaudium meum de superioribus, coram Angelis est. Non enim novit impius gaudium justi : « Non est gaudere impiis, dicit Dominus ². » Gaudet iniquus in popina, gaudet Martyr in catena. Quomodo gaudebat sancta ista Crispina, cujus hodie solemnitas celebratur ³? Gaudebat cum tenebatur, cum ad judicem ducebatur, cum in carcerem mittebatur, cum ligata producebatur, cum in catasta levabatur, cum audiebatur, cum damnabatur : in his omnibus gaudebat; et earum miseram putabant, quæ coram Angelis gaudebat.

IV. « Adorabo ad templum sanctum tuum ⁴. » Quod templum sanctum tuum? Ubi habitabimus, ubi adorabimus. Currimus enim, ut adoremus. Gravidum cor nostrum parturit, et ubi pariat quærit. Quis est ille locus ubi adorandus est Deus? qui mundus? quod ædificium? quæ denique sedes in cælo et inter stellas? Quærimus in Scripturis sanctis, et invenimus in verbis Sapientiæ, « Ego, inquit, eram cum illo; ego eram ad quam adgambat quotidie. » Et dicit opera ejus, et exponit nobis sedem ipsius. Quam? « Quando validas, inquit, faciebat » in summo nubes, quando sedem suam segregabat su-

¹ Act. xvii, 27, 28. — ² Isai. xlviii, 22, et lvi, 21. — ³ Solemnitas S. Crispinæ, in cujus natali habitus est Sermo in Psal. cxx. — ⁴ Psal. cxvii, 2.

» per ventos ¹. » Sedes autem ejus templum ejus. Quo ergo ibimus? Super ventos adoraturi sumus? Si super ventos adoratur, aves non vincunt. Si autem intelligamus ventos animas, id est, ventorum nomine significatas animas, sicut ait quodam loco Scriptura, « Volavit super » pennas ventorum ² : » hoc est, super virtutes animarum : unde et flatus Dei dicitur anima tanquam ventus ³, non ut iste intelligatur ventus, quo corpus propellente sentimus, sed ut ejus nomine significetur aliquid invisibile, quod neque oculis cerni potest, nec sentiri auribus, nec odoratu duci, nec palato gustari, nec manu contrectari : quod est utique vita quædam, qua vivimus, quæ anima dicitur. Si hos ventos intellexerimus, non est quare quæramus pennas visibiles, ut cum avibus volemus ad adorandum ad templum Dei : sed super nos ipsos inveniemus Deum sedere, si ejus fideles esse voluerimus. Videte si hoc non est : « Templum enim Dei sanctum est, » ait Apostolus, quod estis vos ⁴. » Certe tamen, quod manifestum est, in Angelis habitat Deus. Ergo cum gaudium nostrum de spiritualibus rebus, non de terrenis bonis assumit canticum Deo, ut psallat coram Angelis; ipsa congregatio Angelorum templum Dei est, adoramus ad templum Dei. Ecclesia deorsum et Ecclesia sursum : Ecclesia deorsum in omnibus fidelibus, Ecclesia sursum in omnibus Angelis. Sed descendit ad Ecclesiam deorsum Dominus Angelorum, et ei Angeli in terra ministraverunt ministranti nobis ⁵. « Non enim veni, inquit, ministrari, » sed ministrare ⁶. » Quid nobis ministravit, nisi quod hodieque manducamus et bibimus? Cum ergo Dominus Angelorum nobis ministrarit, non desperemus nos futuros æquales Angelis. Major enim Angelis descendit ad ho-

¹ Prov. viii, 27-30. — ² Psal. xvii, 11. — ³ Gen. ii, 7. — ⁴ I Cor. iii, 17. — ⁵ Matth. iv, 11. — ⁶ Id. xx, 28.

minem, et Creator Angelorum suscepit hominem, Dominus Angelorum mortuus est pro homine. « Adorabo ergo » ad templum sanctum tuum : » intelligo templum tuum non manu factum ¹, sed quod tu fecisti tibi.

V. « Et confitebor nomini tuo, in misericordia tua et » veritate tua. » In duobus istis confitemur : sic enim et in alio Psalmo legitur, « Universæ viæ Domini misericordia » et veritas ². » In duobus istis confitemur : In tua misericordia, et in tua veritate. » Misericordia peccatorem respexisti, veritate promissionem reddidisti. « In tua ergo » misericordia et veritate confitebor tibi. » Has etiam ego pro meis viribus reddo, quas mihi donasti, faciens misericordiam et veritatem ; misericordiam in subveniendo, veritatem in iudicando. His adjuyamur a Deo, his promeremur Deum. Merito ergo misericordia et veritas universæ viæ Domini. Non sunt aliæ viæ, quibus ad nos veniat : non sunt aliæ viæ, quibus ad illum veniamus.

VI. « Quoniam magnificasti super omne nomen sanctum tuum. » Qualis ista gratulatio, fratres ? Magnificavit nomen suum sanctum super Abraham, « Credidit » enim Abraham Deo, et deputatum est illi ad justitiam ³. » Cæteræ omnes gentes idolis immolabant, dæmonibus serviebant, Natus est ex Abraham Isaac, magnificatus est super illam domum Deus : inde Jacob ; magnificatus est Deus, qui dicit, « Ego sum Deus Abraham, et Deus Isaac, » et Deus Jacob ⁴ : » inde duodecim filii, inde populus Israël liberatus ab Ægypto, ductus per mare Rubrum, exercitatus in eremo, ejectis Gentibus in terra promissionis collocatus est. Magnificatum est nomen Domini super Israël. Sed inde et virgo Maria, inde Dominus Christus, mortuus propter peccata nostra, resurgens propter justitiam

¹ Psal. v, 8. — ² Id. xxiv, 10. — ³ Gen. xv, 6, et Rom. iv, 3. — ⁴ Exod. iii, 6.

ficationem nostram ¹, implens fideles Spiritu sancto, mitens prædicari per gentes, « Agite pœnitentiam, appropinquavit enim regnum cœlorum ². » Et ecce « Magnificavit super omne nomen sanctum suum. »

VII. « In quacumque die invocavero te, cito exaudi » me ³. » Quare, cito ? Quia tu dixisti, « Adhuc loquente » te dicam : Ecce adsum ⁴ » Quare, « cito ? » Quia jam non peto felicitatem terrenam, didici sanctum desiderium de Novo Testamento. Non peto terram, non fœcunditatem carnalem, non salutem temporalem, non inimicorum subjectionem, non divitias, non honores, nihil horum peto ; ideo « Cito exaudi me. » Quia docuisti quid petam, da quod peto. Dicamus huic, Tale aliquid petis ? Audiamus nos, eructet petitionem suam, et videamus quid petat ; et discamus per eum petere, ut mereamur accipere. Veneras ad Ecclesiam, nescio quid hodie petiturus. Quid putamus veneras periturus ? Veneras cum desiderio tuo, nescio quo, utinam innocenti, etsi carnali. Sed remove iniquitatem, remove carnalitatem : disce quid petas, quid hodie celebres attende. Natalitium sanctæ et beatæ fœminæ celebras, et forte felicitatem terrenam desideras. Illa propter desiderium sanctum dimisit felicitatem, quam habebat in terra : dimisit filios flentes et tanquam crudelem matrem dolentes, quia velut perdiderat humanam misericordiam, quæ ad divinam festinabat coronam. Nesciebat vero illa quid desideraret, quid calcaret ? Imovero noverrat psallere coram Angelis Dei, eorumque desiderare consortium, amicitiam sanctam et puram, ubi ulterius non moreretur, ubi iudicem nosset apud quem non valere posset mendacium. Quid ergo, in illa vita nulla sunt bona ? Imovero ibi sola sunt bona, non malis mixta bona,

¹ Rom. iv, 25. — ² Matth. iii, 2. — ³ Psal. cxxxvii, 3. — ⁴ Isaï. lviii, 9.

securitates in quibus gaudeas quantum vis, et nemo dicat tibi: Tempera te. Hic autem de bonis terrenis gaudere molestum est, et periculosum nimis; ne sic gaudeas ut hæreas, et gaudendo male pereas. Nam unde Deus miscet tribulationes gaudiis terrenis, nisi ut tribulationem sentientes et amaritudinem, discamus æternum desiderare dulcedinem?

VIII. Quid ergo petit videamus: quo merito dixerit, « Cito exaudi me. » Quid enim petis, ut cito exaudiaris? « Multiplicabis me. » Multis modis multiplicatio intelligi potest. Est multiplicatio terrenæ generationis, secundum primam naturæ nostræ benedictionem, quam audivimus: « Crescite et multiplicamini, et implete terram, et domini namini ejus¹. » Sic ne ille volebat multiplicari, qui dicebat, « Cito exaudi me? » Et ista plane multiplicatio fructuosa est, et non venit nisi de benedictione Domini. Jam quid dicam de aliis multiplicationibus? Multiplicatus est ille auro, ille argento, ille pecore, ille familia, ille possessionibus, ille his omnibus. Multæ sunt terrenæ multiplicationes, felicior autem filiorum: quanquam hominibus avaris etiam ipsa fœcunditas molesta est. Timent enim ne pauperes relinquuntur, qui multi nasci potuerunt. Quæ sollicitudo plerosque ad impietatem coëgit, ut obliviscerentur quod parentes essent, omnique humanitatis affectu expoliati, exponerent filios suos, ut eos facerent alienos; projiceret quæ peperit, colligeret quæ non peperit; illa contemneret, illa diligeret; illa frustra mater carne, illa verior voluntate. Cum ergo sint multæ multiplicationes, et multa genera multiplicationum, quam multiplicationem quærit qui dixit, « Cito exaudi me? » Ait enim, « Multiplicabis me. » Expectamus audire in quibus. Audi ergo: « In anima mea. » Non in carne mea, sed « In

¹ Gen. 1, 28.

» anima mea. Multiplicabis me in anima mea. » Est-ne adhuc quod addatur, ne forte et multiplicatio in anima mea non continuo felicitatem significet? Etenim caris homines in anima multiplicantur. Multiplicatus videtur in anima, in quo etiam multiplicata sunt vitia. Ille tantummodo avarus est, ille tantummodo superbus, ille tantummodo luxuriosus; iste et avarus et superbus et luxuriosus: multiplicatus est in anima sua, sed malo suo. Multiplicatio ista egestatis est, non ubertatis. Ergo quid tu qui dixisti, « Cito exaudi me, » et te abstulisti ab omni corpore, ab omni terrena re, ab omni desiderio sæculari, ut diceres Deo, « Multiplicabis me in anima mea? » Adhuc explana quid desideres. « Multiplicabis me, inquit, in anima mea, » virtute. » Expressum votum, expressum desiderium ab omni confusione circumcisum. Si diceret, « Multiplicabis me; » terrena nescio quæ cogitares: addidit, « In anima mea. » Rursus, ne in anima vitia cogitares; addidit, « Virtute. » Nihil est quod amplius a Deo desideres, si vis bona et vera fronte dicere, « Cito exaudi me. »

IX. « Confiteantur tibi, Domine, omnes reges terræ. » Ita fiet, et ita fit, et quotidie fit; et ostenditur non frustra dictum, nisi quia erat futurum. « Confiteantur tibi, » Domine, omnes reges terræ¹. » Sed et ipsi cum tibi confitentur, cum laudant te, non terrena desiderant a te. Quid enim reges terræ desideraturi sunt? Nonne jam habent ipsum imperium? Quidquid amplius desideraverit homo in terra, usque ad imperium est desiderium ejus. Quid amplius potest? Altior sublimitas necessaria est. Sed fortasse quanto altior, tanto periculosior. Ideoque reges quanto sunt in majore sublimitate terrena, tanto magis humiliari Deo debent. Ut quid faciunt? « Quoniam audierunt omnia verba oris tui. » O Domine, « Omnia verba

¹ Psal. cxxxvii, 4.

» oris tui ! » Nescio in qua gente abscondita erant Lex et Prophetæ, « Omnia verba oris tui. Sed in gente Judæorum sola erant « Omnia verba oris tui ; » quam gentem laudans Apostolus ait, « Quid ergo amplius est Judæo ? » Aut quæ utilitas circumcisionis ? « Multum per omnem » modum. Primum quidem, quia credita sunt illis elo- » quia Dei¹. » Ibi erant verba Dei. Sed da mihi Ge- deon quemdam sanctum virum tempore Judicium : vi- dete quale signum petivit a Domino : « Ponam, inquit ; » vellus in area, compluatur vellus, area sicca sit. » Et factum est : complutum est vellus solum, area sicca erat. Petiit iterum signum : « Area tota compluta sit, et solum » vellus siccum inveniatur. » Et hoc factum est : com- » pluta est area, sicco vellere². Primo complutum vellus sicca area, postea compluta area sicco vellere. Quid vobis videtur area, fratres ? Nonne orbis terrarum ? Quid vellus ? Tanquam gens Judæa in medio orbe terrarum, habens gratiæ sacramentum, non in manifestatione, sed in nube secreti, tanquam in velamento pluviam in vellere. Venit tempus quando revelaretur pluvia in area : manifestata est, non operta. Factum est ergo quod dictum est, « Confi- » teantur tibi, Domine, omnes reges terræ : quoniam » audierunt omnia verba oris tui. » Quid est, Israël, quod abscondebas ? Quandiu abscondebas ? Expressum est vel- lus, et exiit de te pluvia. Solus Christus suavitas pluviae : ipsum solum non agnoscis in Scripturis, propter quem factæ sunt Scripturæ. At vero « Omnes reges terræ con- » fiteantur tibi, Domine : quoniam audierunt omnia » verba oris tui. »

X. « Et cantent in viis Domini, quoniam magna est » gloria Domini³. » Cantent in viis Domini reges terræ. In quibus viis cantent ? De quibus supra dictum est, « In

¹ Rom. III, 1, 2. — ² Judic. VI, 36-40. — ³ Psal. CXXXVII, 5.

» misericordia tua et veritate tua : quoniam universæ viæ » Domini misericordia et veritas¹. » Non ergo sint reges terræ superbi, sed humiles sint. Tunc cantent in viis Do- mini, si humiles sint : ament, et cantabunt. Novimus via- tores cantatores : cantant, et pervenire festinant. Sunt can- tica mala tanquam veteris hominis, sed canticum novum pertinet ad hominem novum. Ambulent ergo et reges terræ in viis tuis, ambulent et cantent in viis tuis. Quid cantent ? « Quoniam magna est gloria Domini : » non re- gum.

XII. Vide quomodo reges voluit cantare in viis, humi- liter portantes Dominum, non se extollentes adversus Dominum. Nam si se extulerint, quid sequitur ? « Quo- » niam excelsus Dominus, et humilia respicit². » Volunt ergo reges respici ? Humiles sint. Quid, si se extulerint in superbiam, latere ipsius oculos possunt ? Ne forte quia audisti, « Humilia respicit, » superbus velis esse ; et di- cas in anima tua, Humiles respicit Deus, me non respicit, faciam quod volo. Quis enim me videt ? hominem latet ; Deus non vult me videre, quia humilis non sum, ille au- tem humilia respicit : quod volo facio. O importune, num- quid hoc diceres, si scires quid amare deberes ? Ecce si nolit te videre Deus, hoc ipsum non times, quia te non vult te dicere ? Si salutes aliquem majorem patronum tuum, et intentus in aliud non te videat, quomodo tibi anima dolet ? Si autem Deus te non videat, securum te putas ? Non te videt Salvator, et videt deprædator. Et ta- men et ipse te Deus videt. Non te putes non videri ; imo roga, ut merearis videri a quo videris. Dictum est enim, « Oculi Domini super justos. » Quia non super injustos, faciant ergo quod volunt injusti. « Oculi Domini super » justos. » Sequatur adhuc : « Et aures ejus ad preces

¹ Psal. XXIV, 10. — ² Id. CXXXVII, 5.

» eorum¹. » Injusti ergo qui securos se putabant, quia non erant oculi Domini super eos, non timent, quia non sunt aures ejus ad preces eorum? Nonne melius et oculi ejus super nos, et aures ejus ad preces nostras? Sed cum facis ea super quæ non vis esse oculos Domini, non mereris precibus tuis et aures Domini: et tamen male faciendo a te non avertis oculos Domini. Quid enim ibi sequitur? « Vultus autem Domini super facientes mala. » Sed ad quid? « Ut perdat de terra memoriam eorum. » Vides te videri, vides te latere non posse: cum ergo quidquid feceris videaris, quare hoc non facis unde placere merearis? Ergo et hic quid? « Quoniam magna est gloria Domini, quoniam excelsus Dominus, et humilia respicit. » Excelsa autem quasi non respicit. « Humilia enim respicit. Excelsa, » quid? a longe cognoscit. » Quid sibi ergo præstat superbus? Ut a longe videatur; non ut non videatur? Nec putes te ideo securum esse debere, quod minus bene te videt, qui a longe te videt. Tu enim quod a longe vides, non bene vides: Deus etsi a longe te videt, perfecte te videt, et tecum non est. Hoc agis, non ut minus perfecte videaris; sed ut non sis cum illo a quo videris. At vero humilis quid sibi præstat? « Prope est Dominus his qui obtriverunt cor². » Erigat se ergo superbus, quantum voluerit: certe in alto habitat Deus, in coelo est Deus: vis tibi propinquet? Humilia te. Nam tanto a te erit altior quanto tu elatior. « Excelsa autem a longe cognoscit. »

XII. « Si ambulavero in medio tribulationis, vivificabis me. » Verum est: in quacumque tribulatione fueris, confitere, invoca; liberat te, vivificat te. Sed tamen aliquid hic debemus melius intelligere, quo jam familiarius inhæreamus Deo, dicamusque illi, Cito exaudi me. Dixerat enim « Excelsa a longe cognoscit: » et excelsa

¹ Psal. xxxiii, 16. — ² Ibid. 17, 19.

superba non norunt tribulationem. Non norunt, inquam, tribulationem, de qua dicitur alio loco, « Tribulationem » et dolorem inveni, et nomen Domini invocavi¹. » Quid enim magnum, si tribulatio te inveniatur? Si aliquid potes, tu inveni tribulationem. Et quis est, inquis, qui inveniatur tribulationem? aut quis illam vel quærat? In medio tribulationis est, et nescis? Vita ista parva tribulatio est? Si non est tribulatio, non est peregrinatio: si autem peregrinatio est aut parum patriam diligis, aut sine dubio tribularis. Quis enim non tribuletur; non se esse cum eo quod desiderat? Sed unde tibi non videtur ista tribulatio? Quia non amas. Ama alteram vitam, et videbis quia ista vita tribulatio est: quacumque prosperitate fulgeat, quibuslibet deliciis abundet atque circumfluat; quando nondum est illud gaudium sine ulla tentatione certissimum, quod nobis in fine servat Deus, sine dubio tribulatio est. Ergo intelligamus et hujus tribulationem, fratres, « Si » ambulavero in medio tribulationis, vivificabis me. » Non sic ait, tanquam diceret, Si forte evenerit mihi tribulatio aliqua, liberabis inde me. Sed quomodo? Si ambulavero » in medio tribulationis, vivificabis me: » id est, aliter non vivificabis me, nisi in medio tribulationis ambulavero. « Si ambulavero in medio tribulationis, vivificabis me. » Væ ridentibus; » Beati lugentes². « Si ambulavero in » medio tribulationis, vivificabis me. »

XIII. « Super iram inimicorum meorum extendisti » manum tuam, et salvum me fecit dextera tua. Sæviant inimici, quid possunt facere inimici? Pecuniam tollere, expoliare, proscribere, in exilium mittere, doloribus tormentisque cruciare; ad postremum, si permissi fuerint, et occidere: numquid amplius? Tu autem Domine « Super » iram inimicorum meorum extendisti manum tuam: »

¹ Psal. cxiv, 3. — ² Luc. vi, 21 et 25.

super id quod mihi possunt facere inimici, tu extendisti manum tuam. Non enim inimici possunt me separare a te : tu autem amplius vindicas, quia adhuc differs me : « Super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam. Sæviat quantum potest inimicus, non me separat a Deo. Tu autem, Domine, adhuc me non recipis, adhuc me in peregrinatione conteris, adhuc gaudium dulcedinemque tuam non præbes : nondum inebriasti ab ubertate domus tuæ, et torrente voluptatis tuæ nondum potasti. « Apud te enim est fons vitæ, et in lumine tuo videbimus lumen ¹. » Sed ecce dedi primitias spiritus, et credidi in te, et servio mente legi Dei ² : tamen in nobismetipsis adhuc ingemiscimus, adoptionem expectantes, redemptionem corporis nostri ³. Hanc vitam nobis peccantibus dedit Deus, ubi etiam necesse est ut conteratur Adam in sudore et labore vultus sui, cum terra ei tribulos et spinas parit ⁴. Numquid aliquis inimicus plus potuit procurare? « Super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam : » sed tamen non ad desperationem. Sequitur enim, « Et salvum me fecit dextera tua. »

XIV. Potest et sic intelligi, « Super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam : » irascebantur inimici, vindicasti me de inimicis. « Peccator videbit et irascetur, dentibus suis frendet et tabescet ⁵. » Ubi sunt qui dicebant, Pereat nomen Christianorum de terra? Certe aut moriuntur, aut convertuntur. Ergo, « Super iram inimicorum extendisti manum tuam, quandiu diceretur quod scriptum est, « Inimici mei dixerunt mala mihi : Quando morietur et peribit nomen ejus ⁶; » quando delebitur nomen Christianorum de terra? Cum dicunt ista, partim crediderunt, partim perierunt, pauci

¹ Psal. xxxv, 9, 16. — ² Rom. vii, 25. — ³ Id. viii, 23. — ⁴ Gen. iii, 18, 19. — ⁵ Psal. cxi, 10. — ⁶ Id. xii, 6.

timidi remanserunt. Quanta ira inimicorum sæviebat, quando sanguis Martyrum fundebatur? Quomodo se putabant nomen Christianorum delere de terra? « Super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, et salvum me fecit dextera tua. » Ecce illi qui Martyres persequebantur, memorias Martyrum inquirunt, aut ubi adorent, aut ubi se inebrient : quærunt tamen. « Super iram inimicorum meorum extendisti manum tuam, et salvum me fecit dextera tua. » Secundum desiderium « Salvum me fecit dextera tua. » Est quædam salus in dextera : nam est altera salus in sinistra. Salus temporalis et carnalis, in sinistra est, salus æterna cum Angelis, in dextera est. Ideo jam in ipsa immortalitate positus Christus, dicitur sedere ad dexteram Dei ¹. Non enim Deus habet in se ipso dexteram aut sinistram : sed dextera Dei dicitur felicitas illa, quæ quoniam ostendi oculis non potest, tale nomen accepit. Hac dextera tua salvum me fecisti, non secundum salutem temporalem. Nam Crispina occisa est : sed numquid deseruit illam Deus? Non illam fecit salvam in sinistra, sed fecit in dextera. Machabæi quanta tormenta perpessi sunt ²! Tres autem pueri in mediis ignibus deambulando laudaverunt Deum ³. Illorum salus in dextera, istorum etiam in sinistra. Aliquando ergo non salvat in sinistra sanctos suos, sed semper salvat in dextera. Impios autem plerumque salvat in sinistra, non salvat in dextera. Nam illi qui persequebantur Crispinam, sani erant in corpore : illa occisa est, illi vivunt. Illorum salus in sinistra, illius in dextera. « Et salvum me fecit dextera tua. »

XV. « Domine, retribues pro me ⁴ » Ego non retribuo, tu retribues pro me. Sæviant inimici, quantumlibet : tu

¹ Marc. xvi, 19. — ² 2 Mach. vii, 3 et seqq. — ³ Dan. iii, 24. — ⁴ Psal. cxxxvii, 8.

retribues quod ego non possum. « Domine, retribues pro » me. » In ipso capite nostro attendite. Reliquit enim nobis exemplum, ut sequamur vestigia ejus. « Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus : » qui cum malediceretur, non remaledicebat dicens, Domine retribues pro me. Cum judicaretur, non comminabatur, sed commendabat se illi judicanti juste ¹. » Quid est, Domine retribues pro me. Ego, inquit, non » quæro gloriam meam, est qui quærat et judicet ². Non » vosmetipsos vindicantes, charissimi, Apostolus dicit : » sed date locum iræ. Scriptum est enim, mihi vindictam, et ego retribuam, dicit Dominus ³. Domine, retribues pro me. »

XVI. Est hic alius intellectus non negligendus, et forte magis eligendus. « Domine Christe, retribues pro me. » Ego enim si reddam, rapui : tu quo non rapuisti, solvisti. « Domine, retribues pro me. » Vide illum retribuentem pro nobis. Venerunt qui tributum exigent ; exigebant tributum didrachmam, id est, duas drachmas in uno homine : ventum est ad Dominum, ut solveret tributum ; imo non ad ipsum, sed ad Discipulos ; et dictum est illis, « Magister vester non solvit tributum ? » Illi retulerunt ad eum. Et ille, « Reges terræ a quibus exigunt tributum ? a filiis suis, an ab alienis ? Responderunt, ab alienis. Ergo, inquit, liberi sunt filii. Sed tamen ne scandalizemus eos, ait Petro : Vade, mitte hamum in » mare, et qui primus piscis ascenderit, aperi os ejus, » et invenies staterem, » id est, duas didrachmas. Stater ponderis genus est, habens quatuor drachmas. « Invenies » ibi, da illis pro me et te ⁴. « Domine retribues pro me. » Merito habemus primum piscem hamo captum, hamo

¹ I Petr. II, 21-23. — ² Joan. VIII, 50. — ³ Rom. XII, 19, et Deut. XXXII, 35. — ⁴ Matth. XVII, 23-26.

comprehensum : primum surgentem de mari, primogenitum a mortuis. In ejus ore invenimus duas didrachmas, id est, quatuor drachmas : in ejus ore invenimus quatuor Evangelia. Istis quatuor drachmis ab exactione hujus sæculi liberamur : per quatuor Evangelia debitores non remanebimus. Ibi enim peccata nostra omnia solvuntur. Retribuit ergo pro nobis. Gratias misericordiæ ipsius. Nihil debebat : pro se non reddidit, sed pro nobis reddidit. « Ecce, inquit, venit princeps mundi hujus, et in me » nihil inveniet. » Quid est, « In me nihil inveniet ? » Nullum peccatum in me inveniet : quare occidat me, non habet. « Sed ut sciant omnes, ait, quia voluntatem Patris » mei facio, surgite, eamus hinc ¹. » Quid est, « Surgite, » eamus hinc ? » Id est, non necessitate, sed voluntate patior, reddens quod non debeo. « Domine, retribues pro » me. »

XVII. « Domine, misericordia tua in æternum. » Quid desiderem ? Non diem hominum. « Non laboravi subsequens te, Domine, et diem hominum non concupivi, » tu scis ². » Ecce martyr sancta Crispina si desideraret diem hominum, negaret Christum. Plus hic viveret, sed in æternum non viveret. Maluit in æternum vivere, quam paulo amplius temporaliter vivere. Denique, « Domine, » misericordia tua in æternum, » non ad tempus volo liberari. « Misericordia tua in æternum, qua Martyres liberasti, et sic cito de hac vita abstulisti. « Domine, misericordia tua in æternum. »

XVIII. « Opera manuum tuarum ne despicias. » Non dico, Domine, ne despicias opera manuum mearum, non me jacto de operibus meis. « Exquisivi quidem Dominum » manibus meis nocte coram eo, et non sum deceptus ³ : » Sed tamen non commendo opera manuum mearum, Ti-

¹ Joan. XIV, 30, 31. — ² Jerem. XVII, 16. — ³ Psal. LXXVI, 3.